

Radosti in peripetije migrantskega samoorganiziranja v Avtonomni tovarni Rog

Abstract

The Joys and Troubles of Migrant Self-Organizing in the Autonomous Factory Rog

This article is a collective reflection on selected groups operating in the Autonomous factory Rog, namely the Anti-Racist Front Without Borders, the Working Group for Asylum and the migrant center Second Home. We trace the period between August 2015 and December 2017 and offer fragments of activist research on the politics of the asylum regime and the living conditions of asylum seekers in the Republic of Slovenia. We draw attention to distinct phases of working with a disenfranchised and excluded population and the issues faced by the activists during this time.

Keywords: migration, freedom of movement, self-organization, migrant center Second Home, Anti-Racist Front Without Borders, Autonomous factory Rog, integration

Second Home is a space of the self-organized migrant community in the Autonomous factory Rog. It was established in the summer of 2016. (<https://www.facebook.com/secondhomejubljana/>)

Povzetek

Pričujoči članek je kolektivna refleksija delovanja Protirasistične fronte brez meja, Delovne skupine za azil ter migrantskega centra Second Home v Avtonomni tovarni Rog od avgusta 2015 do decembra 2017. Besedilo ponuja fragmente aktivističnega raziskovanja politike azilnega režima in življenjskih razmer prosilcev za azil v Republiki Sloveniji ter analizira posamezne faze skupnega delovanja z deprivilegirano in izključeno populacijo ter težave, s katerimi smo se aktivisti ob tem soočali.

Ključne besede: migracije, svoboda gibanja, samoorganizacija, migrantski center Second Home, Protirasistična fronta brez meja, Avtonomna tovarna Rog, integracija

Second Home je prostor samoorganizirane migrantske skupnosti v Avtonomni tovarni Rog, vzpostavljen poleti 2016. (<https://www.facebook.com/secondhomejubljana/>)

Niti meje nas ne bodo ustavile

Boji sužnjev, ki so se odvijali v dveh stoletjih modernega suženjstva, so desetkrat pomembnejši od bojev delavskega razreda. Bili so nasilnejši, bolj virulentni in bolj destabilizirajoči kot delavsko gibanje. (Moulier Boutang, 2001: 228–229)

Ideja za oblikovanje lokalne protirasistične mreže se je porodila avgusta 2015, ob koncu poletja migracij, v kontekstu razglasitve izrednega stanja in zaprtja južne meje med Makedonijo in Grčijo. Policija je migrante, ki so se po balkanski poti premikali proti evropskemu centru, s pendreki in solzivcem potiskala nazaj. Protirasistična fronta brez meja (oz. krajše Protirasistična fronta) je nastala iz anti-fašističnega impulza. Čedalje bolj je postajalo jasno, da desenzitivizacija družbe, ki pasivno sprejema množično morijo in kriminalnost mejnega in migracijskega režima EU, vodi h krepitvi družbene dinamike, ki je svoj vrhunec doživela v času zgodovinskega fašizma in razširjenega sprejemanja in podpiranja nevidnega nasilja, kar je nazadnje omogočilo operacijo sistematičnega iztrebljanja. V tej zgodbi je protirasistično in protifašistično pozicioniranje postalo politična nuja.

Protirasistična fronta je kontinuiteta političnega aktivizma Socialnega centra Rog. To dejstvo je pomembno za njeno razumevanje. Politični aktivizem Socialnega centra je nastal kot teoretska in praktična kritika civilnodružbenih oblik organizacije, »segmentacije in vertikalnosti odnosa civilna družba/država, identitetne politike in neodvisnih kulturnih centrov, ki tradicionalno varujejo otoke razlike« (Kurnik in Bezec, 2008). Zasedbo Roga je treba razumeti predvsem kot generacijski izraz zavrnitve tistih oblik organiziranja, ki družbene konflikte redčijo, homogenizirajo in prevajajo v sfero ozkih, partikularnih interesov. Specifični izrazi razlik so v civilnodružbenem angažmaju dopustni zgolj, če reproducirajo hierarhično integracijo družbe. Tako je politični aktivizem Socialnega centra Rog izhajal iz spoznanja, da v ostankih civilne družbe ni več mogoče razbrati nobene sledi »politične dialektike, ki bi razširjala svobodo, pravice in sfero potreb. Dialektika je zdaj le še teogonija oblasti, ki v institucijah civilne družbe rekupeira in normalizira vsak družbeni konflikt.« (Kurnik, 2009: 54) Zasedba nekdanje tovarne Rog je bila prostorska intervencija, s katero je nova generacija aktivistov na ruševinah tranzicijskega razlaščenja vzpostavila razmere za nastanek alternativnih oblik proizvodnje življenja. Skratka, nov avtonomni kulturni center na Trubarjevi ni nastal na podlagi želje po zgraditvi samozadostnega, brezkonfliktnega, hipernormiranega, utopičnega in od družbe izoliranega »otoka varnosti«, ki bolj kot ne teži k nenehni regulaciji in discipliniranju. Ni šlo za odpiranje prostora za partikularne identitete in zimele aktivistične kulture kolektivov. Zasedba Roga je bila proces družbenega odpiranja, reappropriacije in proizvodnje skupnega, eksperimentiranja z vprašanjem politične rekonpozicije in iskanja načinov za komuniciranje in

podpiranje intersekcionalnih bojev (Davis, 2016). Vodilni princip takšnega političnega aktivizma je koncept postajanja, v katerem so identitete zavzete zgolj strateško: »Identiteta naj bo orodje (in orožje); če oblast vidi pripadnike nekega gibanja kot nekaj, čemur se lahko pripiše identiteta, potem lahko to olajša nekatere korake političnega boja za pridobitev pravic, ki jih prizna transcendenca (gibanje pa ostaja v imanentnem postajanju).« (Tamše, 2011: 87)

Akumulacija znanja, izkušenj in praks iz časov organiziranja z izbrisanimi, prosilci za azil in migrantskimi delavci je seveda pripomogla h graditvi določene oblike razumevanja sodobnih migracij in političnih značilnosti sodobne mobilnosti. To izhodišče je bilo pomembno za Protirasistično fronto. Množična mobilizacija *Protirasistični pohod – Refugees welcome!*, ki je potekala 9. septembra 2015, je po svoje dvoumna. Seveda je šlo za javni izraz politične žalosti, ki so jo proizvajale mediatizirane podobe ranljivosti, nedolžnosti in nemoči. Ne nazadnje nasilje nad migranti nikoli ni zgolj nasilje nad Drugim, temveč način sejanja strahu, ki se širi v družbo. Zgodovina rasizma priča o tem, da vladanje na robu družbe vselej naznani in poveča težnje, ki se nanašajo tudi na del populacije z državljanskim statusom (Palidda, 2011: 29). Šlo je za upor političnemu scenariju vsesplošnega občutka strahu in nemoči. V teoretskem in praktičnem pogledu pa je bilo treba preseči definicijo migrantske subjektivitete na izključno negativen način, s fiksacijo nad srhljivimi izrazi absolutne moči nad življenjem. Množičen eksodus je tudi izraz moči in samozavesti kompleksnega družbenega gibanja. Oblast ni nekaj organskega oziroma unitarnega, temveč odnos in antagonizem. Procesi podrejanja in proizvodjanja subjektivitete, ki so funkcionalni za oblast, so krhki in »preluknjani z upori in alternativnimi potenciali. Z drugimi besedami: subjektiviteta ni danost, temveč teren boja.« (Negri in Hardt, 2017: 222) Takšno razumevanje migrantske subjektivitete presega paternalistično logiko, ki migrante reprezentira kot figure, ki jim je zanikana vsakršna zmožnost, da postanejo subjekti. Presega tudi podobo migranta, ki jo proizvaja levičarska interpretacija multikulturalizma, temelječa na liberalnem konceptu »pravice do razlike«. Ta interpretacija praviloma odstrani znaten del »pluralnosti pozicij in problemov, ki definirajo figuro migranta v sodobni družbi« (Mezzadra, 2004: 268). Pri definiranju pozitivne subjektivitete migrantov je ključen predvsem prispevek feminističnih študij, ki pokažejo, da migracij žensk ni mogoče omejiti na vprašanje ekonomske prisile. Migracije torej niso zgolj posledica dejavnikov *push-and-pull* in racionalnih kalkulacij *homo oeconomicusa*, temveč zavestna odločitev za izhod iz struktur družbene dominacije. Poleg »objektivnih vzrokov«, ki nikakor niso nepomembni, je za politično razumevanje migracij treba govoriti o delovanju migrantov in begu s področja objektivnih vzrokov migracij. Afirmacijo pravice do bega, utelešeno v gibanju migrantov, je tako mogoče razumeti kot materialno kritiko mednarodne delitve dela, ki obenem »globoko zaznamuje subjektiviteto migranta v družbi, kjer se migrant/ka naseli« (ibid.: 270).

V političnem pogledu teza o avtonomiji migracij ni trivialna. Z migriranjem

proti evropskemu centru migranti skušajo znova postati aktivni subjekti. Kapital socialno energijo migrantov tendenčno uporablja za nižanje stroškov reprodukcije delovne sile, restrukturiranje in segmentacijo trgov dela in za preoblikovanje lokalnih razrednih odnosov. Zato imajo množične migracije lahko podoben učinek kot programi ekonomske stimulacije, saj »ustvarjajo zaposlitve v centrih za delo (*job centers*, op. p.), izobraževalnem sistemu, gradbeništvu, sistemih socialne blaginje in varnostnem sektorju« (Wildcat, 2016). A le, če so vzpostavljeni stabilni procesi regulacije in zajezitve gibanja – upočasnjevanja in nadzorovanja, prečiščevanja in selektivnega, hierarhičnega vključevanja. Razumevanje migrantskega stanja je tako neizogibno povezano z vprašanjem konstitucije trga dela v Evropi. Množične migracije, ki so leta 2015 privedle do t. i. »begunske krize«, so na silovit način napadle ustroj evropske logistične regulacije in oblik diferencialnega vključevanja v evropskem prostoru. Izguba nadzora nad gibanjem migrantov je postala očitna, ko je v začetku leta 2015 begunska kriza eskalirala v Grčiji, julija 2015, ko so migranti podrli ograjo na turški meji, ter ob koncu poletja migracij, ko so migranti organizirali dolgi pohod upanja od Budimpešte proti Avstriji. Neobvladljiva moč migrantskega gibanja je danes največji izziv za režim logistične komande, ki se artikulira na transnacionalni ravni. Beg je množična praksa, ki napada teritorialne in administrativne meje, hierarhije in različne oblike političnega podrejanja v Evropi (Consolati in Ricciardi, 2017).

Stanje izjeme in politična solidarnost

Potem ko so si migranti z množičnim obleganjem mejnega režima izborili vzpostavitev formalnega koridorja, ki je omogočil prečkanje balkanske poti v zgolj nekaj dneh, se je Madžarska septembra 2015 odzvala z zaprtjem in militarizacijo meje s Srbijo. Balkanska pot se je preoblikovala in migranti so odtlej na poti do evropskega centra prečkali Hrvaško in Slovenijo. Osemnajstega septembra 2015, ko smo kot aktivisti odšli na mejni prehod Rigonce/Harmica, je postalo jasno, da bo tudi Slovenija skušala schengenski pravni red zaščititi na avtoritaren način. Metode delovanja Protirasistične fronte v času od septembra 2015 do februarja 2016 je zaznamovala uvedba izrednih razmer, v katerih so bila

pravila, ki so jih sprejeli nacionalni in evropski zakonodajalec, suspendirana in nadomeščena z internimi navodili oz. dekreti, v njihovi odsotnosti pa kar iz dneva v dan spreminjajočo se prakso državnih oblasti in njenih posameznih delov (vlade, ministrstva za notranje zadeve, policije, civilne zaščite ipd.) (Kogovšek Šalomon, 2016: 64).

V tem času smo aktivisti Protirasistične fronte v veliki meri delovali kot neodvisni prostovoljci. Socialni center Rog je postal baza zbiranja in logističnega

koordiniranja humanitarne pomoči. V praksi se je kaj kmalu pokazalo, da se avtonomen pristop k zbiranju in deljenju humanitarne pomoči na pomemben način razlikuje od dela formalnih humanitarnih organizacij. Naše izhodišče ni bila predpostavka humanitarne solidarnosti, ki se konstituira prek »idealizirane podobe sveta, ki je že ustvarjen in nespremenljiv. Sveta, v katerem lahko svoj trud vložimo zgolj v prostore izjeme, tja, kjer še vedno vladata beda in iracionalnost.« (Colectivo Situaciones, 2003) Humanitarno delovanje zapre možnost konstitucije sveta, hkrati pa ideologija humanitarizma »s sočutno dobroteljnostjo in jezikom izključitve naturalizira žrtveni objekt, s čimer slehernika loči od procesov subjektivizacije in produktivnih možnosti« (ibid.). V praksi je ta diferenciacija postala več kot očitna. Neodvisni prostovoljci so se pogosto znašli na udaru policijske represije, ni manjkalo niti poskusov javne diskreditacije s strani formalnih humanitarnih organizacij ter sramotnih potez nadziranja distribucije humanitarne pomoči. Neposrednega dostopa do migrantov ni bilo preprosto doseči. Postalo je jasno, da so humanitarne intervencije neločljivo povezane z nasilnim režimom mejnega nadzora.

V razmerah aktivnega proizvodnje humanitarne krize je bil ključnega pomena razvoj komunikacijskih kanalov, s katerimi smo aktivisti Protirasistične fronte zbirali informacije o položaju na mejnih prehodih. Predvsem je bilo to pomembno zaradi delovanja številnih solidarnostnih pobud na balkanski poti in potrebe po podpiranju transnacionalne koordinacije neodvisnega prostovoljstva. Hkrati pa smo s komunikacijskimi kanali vzpostavili metodo *borderwatch*, da bi tako osvetlili vsakodnevno nasilje nad migranti, ki je v kontekstu medijske cenzure in aktivnih poskusov izolacije migrantov ostajalo bolj kot ne nevidno. Dehumanizacija in zgodbe samovoljnega policijskega maltretiranja migrantov so postale stalnica:

Ob začetku naše izmene smo morali očistiti en šotor. V tem šotoru je bilo v enem delu z ograjo ograjenih kakih dvajset moških, ena ženska in en otrok. Povedali so, da so iz Maroka in Irana in da so tu že od včeraj, ker jih je Avstrija zavrnila. Policija jim je rekla, da jih bodo še enkrat odpeljali v Avstrijo. Na vhodu v šotor je stal na straži en policist. Ni jim bilo dovoljeno oditi iz ograde, da bi nam pomagali pri čiščenju, da bi šli na cigareto ... Na WC so lahko hodili eden po eden. Svoboda jim je bila odvzeta, ker naj bi bili begosumni in ker so v policijskem postopku.

Odnos policista je bil nekorekten. Neprimerni komentarji, zadiranje, vpitje. Eno osebo, ki je notri prižgala cigareto, je na samem tudi klofnil. Dejanje je zanikal, zato sem šla do njegovega nadrejenega. Požela sem neodobravanje, svarilo, da bo policija, če se bomo zapenjali za take malenkosti, postala zares pasja, tudi do nas, prostovoljcev.

Izvedela sem tudi, da naj bi v kontejnerju, ki je bil sicer mišljen za karanteno, že deset dni bivala dva fanta, ki čakata družino enega izmed njiju, da pride v Slovenijo. Po kampu se lahko gibata samo v spremstvu prostovoljcev ali poli-

cije. (Protirasistična fronta brez meja, 2015)

Reakcija državne oblasti je imela jasen političen cilj. Moč migrantov je mogoče razumeti šele, ko upoštevamo brutalnost reakcije na množične migracije. S suspendiranjem prava, vzpostavitvijo rezilne žice in militarizacijo meje je oblast migrante izčrpavala in omejevala na golo življenje. Diskurz ogroženosti je skupaj z institucionalnimi praksami brutalizacije migrantov homogeniziral družbo in podpihoval izraze rasistične histerije. Bolj ko je država brutalizirala migrante, bolj so se krepile rasistične strasti. Zato je bilo sočasno z delovanjem na mejah nujno tudi protifašistično delovanje na ulicah. Z namenom, da obranimo javni prostor pred srhljivostjo rasističnih pogromov in pred fantazijami zaprte, monokulturne, nespremenljive družbe. Nacionalkapitalistične družbe, kajpak.

Delovna skupina za azil in skupnostno organiziranje

V začetku leta 2016 so se v Sloveniji začeli širiti organizirani rasistični protesti. Demonstracija v Šenčurju, ko je 3000 ljudi protestiralo proti postavitvi migrantskega centra v prostorih nekdanje trgovine, je bila prelomna. Na točki, ko se je lokalno prebivalstvo organiziralo proti nastanitvi mladoletnih migrantov, je postalo jasno, da je rasistična histerija, neločljivo povezana s praksami institucionalnega rasizma Republike Slovenije, dosegla svoj mračnjaški vrhunec. Po šenčurski sramoti je bila za 27. februar 2016 napovedana tudi demonstracija v Ljubljani, uperjena proti migrantom, nastanjenim v delavskem/azilnem domu na Kotnikovi. Protirasistična fronta se je odzvala z organizacijo javnega dogodka *Begunci, dobrodošli na Kotnikovi!*, na isti dan kot je bil napovedan pohod rasistične tolpe: »Vsak dogodek, ki izkorišča nesrečo ljudi za širjenje strahu in občutka ogroženosti, je dogodek preveč. Rešitev niso rasistični in fašistični shodi, ampak solidarnost in skupni boj za odprto Ljubljano, Ljubljano vseh!« (Protirasistična fronta brez meja, 2016) Dobrodošlica na Kotnikovi, kjer se je zbralo približno 1500 ljudi, se je pozno popoldne končala z učinkovito blokado rasističnega pohoda, na katerem se je zbralo vsaj pol manj ljudi.

S tem pa se je bolj kot ne tudi končala epizoda delovanja, zaznamovana z množičnim delovanjem na meji in več uličnimi mobilizacijami. Konec te oblike delovanja je bil precej povezan s procesom zapiranja balkanskega koridorja in vnovičnega potiskanja migrantov v polje nevidnosti. Začelo se je z eksperimentalnimi taktikami vzpostavljanja »stroja razlik« (Bojadžijev in Mezzadra, 2015), tj. z uvedbo arbitrarnih meril, na podlagi katerih je policija migrantom odobrila ali zavrnila vstop v državo – na podlagi nacionalnosti in samovoljnih ocen o tem, ali gre za legitimne »begunce« ali lažne »ekonomske migrante«. Tako smo se srečali z realnostjo zavračanja in potiskanja nazaj (*push-backov*) na slovensko-avstrijski meji. V postojnskem Centru za tujce so nam migranti kazali odločbe, iz katerih lahko

razberemo potek in namen prakse kolektivnega zavračanja. Migrantom so avstrijski varnostni organi v začetku leta 2016, ker niso izpolnjevali pogojev, preprečili vstop v Avstrijo, nakar so jih, kot so govorili migranti, zaprli v pogosto improvizirane prostore z nevzdržnimi razmerami. Avstrijska policija je izčrpane migrante nato predala slovenski policiji, ta pa je zaradi neizpolnjevanja pogojev za bivanje v Sloveniji in zato, ker migranti niso zaprosili za azil v Sloveniji, odredila nastanitev v Centru za tujce v Postojni. Pravica do azila je bila podrejena samovolji policista in birokrata. Migranti so se v teh okoliščinah izvlekli iz postojnskega zapora zgolj, če so zaprosili za azil. Periferna Slovenija je odigrala vlogo pokornega čuvaja, ki je tok migracij na balkanski poti dušil s pridrževanjem v Centru za tujce. Centri za tujce delujejo kot »dekompresijska komora«, ki širi »akumulirane napetosti na trgu dela« (Mezzadra in Neilson, 2003). So zgolj druga plat kapitalistične fleksibilnosti, konkretni prostori državnega zatiranja in »splošna metafora despotske težnje k nadzoru mobilnosti dela, pri čemer gre za strukturno značilnost 'zgodovinskega kapitalizma' (...)« (ibid.).

Jasno je, da lokalni aktivizem ni bil imun na dinamiko procesa zapiranja balkanskega koridorja, ki je vrhunec dosegel z dogovorom med Evropsko unijo in Turčijo, ter formalno držo evropskega vrha, ki je deklariral konec balkanske poti. Akutni aktivizem, ki ga očitno bolj kot karkoli drugega stimulira apokaliptičnost izrednih razmer, se je na tej točki končal, z njim pa tudi delo večine delovnih skupin Protirasistične fronte. Njen motor je na tej točki postala Delovna skupina za azil, ki se je začela redno sestajati v Socialnem centru Rog. Premaknili smo se od solidarnosti z migranti k delu med migranti. S skupnostnim organiziranjem smo imeli priložnost proučevati življenjske razmere nevidne populacije, ujeve v Sloveniji. Socialni center Rog je postal drugi dom prebivalcev Kotnikove – njihova dnevna soba, učilnica, prostor druženja in radostnih srečevanj, prostor migrantskega samoupravljanja in skupnega eksperimentiranja s političnim samoorganiziranjem. Na skupščinah in v pogovorih z migranti je postalo jasno, da se azilni režim Republike Slovenije v zadnjih desetih letih pravzaprav ni bistveno spremenil. S praksami vsakodnevnega nasilja, ki spremlja življenje prosilcev za azil v Ljubljani, smo se srečali že leta 2008, ko smo se aktivisti in takratni prosilci za azil povezali v gibanje Svet za vsakogar. Nacionalni azilni režim, ki temelji na načelu »ni človeka, ni problema«, že dolgo sistematično odvrča prosilce za azil. Tem je že pred desetletjem uspelo razgaliti in podrobno opisati malverzacije in kršitve azilne politike Republike Slovenije v letih 2007 in 2008 (Svet za vsakogar, 2009).

V zelo kratkem času so migranti, ki so prispeli po balkanski poti, začeli bežati v druge države. Krive so predvsem življenjske razmere v azilnih domovih, še zlasti na Kotnikovi, kjer se migranti srečujejo s samovoljo administracije, kriminalizacijo in policijskim maltretiranjem, z nenehnim strahom pred negativni in deportacijo, s subjektivnim razkrojem, ki spremlja dolg azilni postopek, s sramotno nizko žepnino, ki ne dopušča več kot životarjenje, z razširjenim vsakodnevnim rasizmom lokalnega prebivalstva ter z izključenostjo s trga dela. Skratka, gre za sistem, ki aktivno

negira prosilce za azil in jih potiska v družbeno nevidnost. Tako je po eni strani Socialni center Rog postal tako rekoč edini prostor njihove socialne integracije v Ljubljani. Tam smo izvajali redne, samoorganizirane tečaje angleščine in slovenščine, druženja, piknike, tedenske dogodke itd. Ta metoda delovanja ni bila toliko cilj kot pa sredstvo. Zato smo ob servisiranju potreb ves čas vztrajali pri organizaciji rednih tedenskih skupščin migrantov in aktivistov, kar je našemu delu dajalo bolj politično dimenzijo. Pri refleksiji migrantskih skupščin ni mogoče zaobiti dejstva, da je heterogenost multikulture, multinacionalne in multietnične skupnosti velik izziv za bazično politično organiziranje. V samem izhodišču smo bili aktivisti seveda opremljeni z znanjem in izkušnjami iz dolgih let delovanja v mejnih bojih, a smo bili hkrati soočeni s povsem novim položajem, ki je bolj kot ne zahteval *trial and error* način dela ter eksperimentiranje z načini organiziranja. Kako politično delovati v situaciji, ko smo soočeni z množico meja (jezikovnih, razrednih, socialnih, zgodovinskih, celo kulturnih in civilizacijskih)? Vprašanje prevoda je ključno, če želimo govoriti o komunikaciji bojev in možnosti rekonstrukcije v kontekstu današnje Evrope. Skupščine so v veliki meri temeljile na požrtvovalnosti posameznih beguncev, ki so neutrudno prevajali iz angleščine v arabščino, farsi, pašto, urdu – in nazaj.

Treba se je zavedati, da so skupščine dolgotrajen proces in ne politično delo, ki bi izhajalo iz vnaprej konstituiranih političnih subjektov in aktivističnih vizij. Manjšinski boji so v samem izhodišču predvsem boji za skromne stvari. Na primer za vzpostavitev prostorov, kjer se zatirani in izkoriščani lahko sploh svobodno izražajo in povezujejo v boju. Ter za dostojanstvo in človečnost. Migrantske skupščine so pomembne, ker v nasprotju z individualnim delom temeljijo na odkrivanju tistega, kar je skupno sicer močno fragmentirani migrantski skupnosti in kar jo lahko poveže. Takšen način dela je tudi obrodil sadove. Begunci so bili pomemben akter demonstracije proti rasizmu in fašizmu, ki je potekala 19. marca 2016, ob svetovnem dnevu boja proti rasni diskriminaciji. Precej aktivna iranska skupnost, ki je vsak dan reproducirala prostor Socialnega centra Rog in tam tudi samoorganizirano ustvarjala vsebine, je izvedla protest pred iranskim veleposlaništvom v Ljubljani. Na skromnem protestu, ki je potekal maja 2016, so prosilci za azil pozvali k svobodi in dostojanstvu za iranske disidente. Pogumno dejanje skupnosti, ki je na lastni koži izkusila sistemsko nasilje, ki ga v Iranu proizvaja zmes neoliberalizma in islamofašizma. Dvajsetega junija 2016, dva tedna po neuspešnem poskusu izpraznitve Avtonomne tovarne Rog, so begunci poskrbeli za novo intervencijo. Ob »praznovanju« svetovnega dne beguncev, ki je potekalo v samem središču Ljubljane, so se lokalni prosilci za azil, vsakodnevno negirani v slovenski družbi, zoperstavili prireditvi, ki je z nekakšnimi abstraktnimi humanitarnimi gestami normalizirala nasilje, s katerim operira migracijski in mejni režim Evrope. Le nekaj dni zatem so sirski in pakistanski begunci, tarče dublinskih in permanentnih deportacij, s to situacijo soočili evropsko poslanko Tanjo Fajon, ki se je v Šentilju udeležila konference o migrantih in beguncih.

Po drugi strani pa je sčasoma postalo jasno, da je uveljavljena metodologija dela v skupnostnem organiziranju slepa ulica, saj postopoma uzurpira energijo nekaj posameznikov, s tem pa tudi prostor političnega delovanja, refleksije in analize, raziskovanja, taktičnih premislekov in artikulacije. Prekiniti smo hoteli odnos odvisnosti, v katerem smo bili aktivisti, ujeti v realnost prekernega preživetja, tisti, ki neutrudno pomagajo beguncem kot izključno pasivnim uporabnikom Roga. Spoznali smo, da se odnos odvisnosti lahko prekine zgolj, če si migranti v Rogu začnejo bistveno bolj pomagati medsebojno, aktivisti pa postanemo tisti, ki jim v njihovem angažmaju in boju dajemo taktično podporo. Pogoji za to, da je lahko migrantska skupnost, ki je delovala v Avtonomni tovarni Rog, postala dejansko avtonomna, je bil, da pridobijo svoj prostor.

Poskus izpraznitve Roga in vzpostavitev Second Homa

Konec maja in v začetku junija je položaj v Rogu zato, ker je občina grozila, da bo kompleks izpraznila, postajal čedalje bolj napet. Z uresničnim nočnim desantom varnostnikov zasebnega podjetja Valina, gradbenih delavcev podjetja Dolinšek in prostovoljnih gasilcev PGD Barje 6. junija 2016 ob 3. uri zjutraj je velik del aktivistov, ki so delovali v sklopu Protirasistične fronte in Delovne skupine za azil, preusmeril svojo pozornost na branjenje Avtonomne tovarne Rog. Organizacija kuhinje, infotočke in straž, priprava medijske strategije ter pisanje izjav, iskanje domače in mednarodne podpore, organizacija in izvedba dogodkov ter predvsem nenehna fizična prisotnost so skorajda onemogočili dotedanje redno delo z begunci. Čeprav so se tako jezikovni tečajji kot spremljanje in pomoč pri pravnih postopkih prosilcev za azil izvajali še naprej, je napad mestne občine na Rog zaradi preobremenjenosti aktivistov in aktivistk, ki so bili dejavno udeleženi pri obrambi, začel načenjati stežka vzpostavljeno rutino in organizirano delo. Begunci so bili medtem s svojo prisotnostjo in delovanjem aktivni tako pri obrambi kot nadaljnjemu dogajanju v tovarni. Organizirali so se v kuhinji s pripravo dnevnih kosil in večerij, ponujali tečaje farsija, prav tako je Delovna skupina za azil nadaljevala z rednimi tedenskimi migrantskimi skupščinami. Tako se je konec junija večja skupina prosilcev za azil udeležila tudi *Defencing festivala*, ki je hkrati potekal v Kumrovcu na Hrvaškem in Bistrici ob Sotli v Sloveniji.

Z vzpostavitvijo novega prostora Second Home julija 2016 smo se začeli srečevati z novimi in starimi izzivi, kot so razumevanje aktivističnega dela na področju migracij, horizontalno upravljanje z zasedenim prostorom, razlike pri prepoznavanju potreb med lokalnimi aktivisti in samimi migranti, postavitev širših okvirov za politično delovanje tako skupnosti kot samega migrantskega prostora idr. Kot je bilo že omenjeno, so nekateri aktivisti izhajali iz svojih prejšnjih izkušenj delovanja v Socialnem centru Rog. Šlo je predvsem za skupnostno in politično delovanje v

kontekstu sistemskega izkoriščanja in diskriminacije v družbi. Takšna praksa je obstajala že v času pravnega in drugačnega svetovanja migrantskim delavcem, organiziranim v gibanje Nevidni delavci sveta (IWW), in prosilcem za azil, organiziranim v gibanje Svet za vsakogar.

Dejstvo je, da je bilo pri vsakodnevnem delovanju v novem prostoru ljudem, ki niso imeli izpolnenih niti najnujnejših življenjskih potreb in ki so se v praksi morda prvič srečevali z omenjenimi načini kolektivnega delovanja, najteže približati določene koncepte in ideje aktivističnega dela in boja. Naše aktivistično delo v Second Home je bilo vseskozi na razpotju med individualno pomočjo konkretnim posameznikom pri zadovoljevanju osnovnih življenjskih potreb in skupnostnim političnim delovanjem.

Na rednih migrantskih skupščinah do začetka leta 2017 smo iskali najmanjši skupni imenovalc, ki bi povezoval posameznike in njihove podpornike v skupnost na podlagi občin videnj širšega problema migracij in skupnega boja proti nepravilnosti in ne le na podlagi individualiziranih problemov v zvezi z integracijo in pravnimi postopki, s katerimi smo se vsak dan srečevali. Ena najtežjih in najpomembnejših zadev pri tem je bila stalna emocionalna oz. afektivna podpora. Na začetku delovanja Protirasistične fronte smo menili, da je zaradi pragmatičnosti in učinkovitosti pri premagovanju individualnih problemov pri azilnih postopkih nujno, da se aktivisti Delovne skupine za azil srečujemo na ločenih sestankih, ki so potekali pred migrantskimi skupščinami ali po njih istega dne. Na sestankih smo operativno razpravljali o aktualnih primerih, o katerih smo se pred tem pogovarjali, in si razdelili naloge. Razlog za to je bil, da sta bili sicer komunikacija in kanalizacija določenih vsebinskih pomenov skupnega političnega boja zaradi jezikovnih ovir kljub nenehnemu tolmačenju otežena ali nerazumljiva. Po nekaj mesecih ločenih sestankov smo na pobudo migrantov samih združili sestanke v skupno migrantsko skupščino.

Napačno bi bilo pričakovati, da bodo naši novi prijatelji in uporabniki v tako kratkem času postali politični aktivisti za svobodo gibanja in pravico do bivanja. Nenehne negativne odločbe ministrstva za notranje zadeve, negotovost pri vprašanih nastanitve zunaj azilnih domov, strah pred zaprtjem v centru za tujce, stalna prisotnost grožnje po trajni ilegaliziranosti njihovih statusov, ponižujoča mesečna žepnina ter splošna osebostna stiska je ljudi silila, da izberejo pot bolj individualiziranega izhoda, kar je bila za nas seveda legitimna, za njih pa morebiti tudi hitrejša pot preživetja. Prav tako je nujno poudariti, da se je večkrat izkazalo za izjemno zapleteno ali celo nemogoče razumljivo prevesti in pojasniti koncepte in ideje, na katerih smo vzpostavili delovanje Second Home. Pomanjkanje časa in nenehno odzivanje na najbolj pereče probleme ter neizkušenost sta do precejšnje mere otežila sistematično razlaganje delavskega boja, feminizma, zgodovine družbenih in osvobodilnih gibanj, pomena avtonomnih prostorov in drugih relevantnih tem. Na srečo je del tega razjasnil univerzalni jezik fizičnega boja proti represiji predvsem pri obrambi Roga in poskusu ustavitve dublinske deportacije družine

Korba-Sulejmani v marcu 2017.

Izkazalo se je, da so migranti kot redni uporabniki Second Homa, ki so za svoj drugi dom vzeli celoten Rog, še vedno potrebovali perspektivo vključenosti v družbo, ki bi si jo lahko ustvarjali onkraj zidov skvota in ki ne bi bila nujno zasidrana v aktivizmu alternativnega prostora. Podobno je veljalo tudi za lokalne aktiviste, ki niso več mogli preprosto kolobariti med zadovoljevanjem svoje osnovne eksistence skozi prekerne produkcijske odnose na eni strani in družbeno angažiranimi in aktivističnimi dejavnostmi, ki se tem odnosom odločno zoperstavljajo, na drugi. Ta boj za preživetje je bil sicer prisoten vsa ta leta tako med uporabniki Socialnega centra Rog kot med aktivisti Protirasistične fronte. Zato ni presenetljivo, da so se po nekaj letih ali mesecih aktivnega udejstvovanja, ki pogosto privede do primerov izgorelosti, številni aktivisti Delovne skupine za azil začasno ali za stalno umaknili.

Proizvajanje trajne brezperspektivnosti

Migracijska politika evropskega centra ima v kontekstu zaprtja balkanskega koridorja dve ključni dimenziji: *workfare* integracijo in množične deportacije. Kljub formalni retoriki oblasti, ki poudarja pomen kvalificiranega dela, se denimo migranti v Nemčiji večinoma znajdejo na nekvalificiranih delovnih mestih in dlje trajajočih neplačanih praksah. K temu je treba dodati še vlogo prisile, saj morajo migranti v času azilnega postopka sprejeti »družbeno koristna« dela (plačana 0,80 evra na uro), sicer postanejo tarča sankcij. Po drugi strani pa je industrijski sektor večinoma sestavljen iz vzhodnoevropskih migrantov. Nemški model *job centrov* je dispozitiv, ki skrbi za poglobljanje hierarhičnosti in politike racionalizacije delovne sile, ki jo nenehno fragmentira, hkrati pa »jasno in natančno naznani, da barva kože ni nepomemben dejavnik« (Consolati in Ricciardi, 2017). Prav tako že od leta 2014 raste število prostovoljnih in prisilnih deportacij iz Nemčije (Walsh, 2017), ki je obudila svoj deportacijski stroj – leta 2016 je vložila približno tretjino vseh zahtev za vrnitev beguncev v države, kjer so pustili prstne odtise (Eurostat, 2017a). Največ teh zahtev (približno tretjino) je prejela Italija (Eurostat, 2017b). Zaradi dogovora med Berlinom in Kabulom iz oktobra 2016 pa približno 10.000 afganistanskih beguncev čaka na permanentne deportacije (Dockery, 2016). To nasilje rojeva tudi nove oblike družbenega upora zločinskosti deportacijskega stroja; nedavno smo spremljali navdihujoč upor nemških pilotov, ki nočejo izvajati deportacij v Afganistan (Schumacher, 2017). Lekcija, ki je zelo pomembna tudi za lokalni kontekst.

V provinci je položaj nekoliko drugačen. Periferna Slovenija systemskega pristopa k integraciji ne pozna. Tu so begunci bolj kot ne uvrščeni med presežno populacijo. Od leta 1995 pa do konca leta 2015 je Slovenija priznala status mednarodne zaščite približno štiristo osebam, čeprav je v tem času obravnavala skoraj dvajset tisoč prošenj. Podatki za leti 2016 in 2017 morda prikazujejo »izboljšano«

statistično sliko, a je povečanje odobrenih prošenj za azil treba pripisati predvsem odprtju balkanskega koridorja in ponovnemu povečanju števila prošenj za azil v času njegovega zaprtja. Tako je bilo v letu 2016 odobrenih 170 prošenj, kar je tretjina vseh pridobljenih statusov v zadnjih dvajsetih letih. Statusi so bili povečini podeljeni prosilcem za azil iz Sirije, najpogosteje pa so bile zavrnjene prošnje prosilcev iz Afganistana in magrebških držav – v letu 2016 je za azil zaprosilo 419 Afganincev, pozitivno odločbo sta dobila le dva (Ministrstvo za notranje zadeve, 2016). Številni so takoj po prvi negativni odločbi državo zapustili in odšli v druge države Evropske unije, drugi so ostali v Sloveniji.

Če dobi prosilec za azil pozitiven odgovor na svojo prošnjo, torej status, ima 15 dni časa, da zapusti azilni dom in si prebivališče poišče na trgu, ali pa pristane v t. i. integracijski hiši. Iskanje sobe ali stanovanja v tako kratkem času se je izkazalo za skorajda nemogočo nalogo, saj, sploh v Ljubljani, za najemnike stanovanj veljajo izjemno visoki kriteriji. Država beguncu s statusom subvencionira najem v višini 290 evrov, vendar mora biti ta najem legalen – podpisana mora biti pogodba. Ker oddajanje stanovanj večinoma poteka na črno, se pogosto zatakne tudi pri tistih redkih lastnikih nepremičnin, ki bi bili dejansko pripravljeni oddajati sobo oz. stanovanje beguncu. Večina lastnikov namreč ob pojasnilu, da stanovanja ne iščeš zase, temveč za prijatelja s statusom begunca – omembi tega se je prav zaradi nujnosti podpisa pogodbe težko izogniti – telefonski pogovor po bolj ali manj uvidevnih izgovorih o tem, zakaj nepremičnina ni primerna za begunce, prekine. Identitetna panika, strah pred razlaščanjem in vseprisoten varnostni diskurz proizvedejo neverjetne odzive.

Slovenija je med globalnimi migranti na splošno nepoznana oziroma je poznana kot tranzitna država, ki jo je treba čim prej zapustiti. Mnogi od tistih, ki jih zadržujejo v Centru za tujce v Postojni, nočejo dati svojih prstnih odtisov, ker se dobro zavedajo, da se lahko ujamejo v cikel nenehnega vračanja v državo, ki hrani njihove prstne odtise. Obenem Slovenijo kot tranzitno državo v veliki meri dojemajo kot tako tudi zaradi odsotnosti diasporskih ekonomij. Večina beguncev ali tujcev si ureditve statusa v Nemčiji oz. v državah severne Evrope ne želi le zato, ker imajo te države višje socialne transferje ali bolj prepusten azilni sistem. Privlači jih tudi bolj vključujoč trg dela, možnosti zaposlitve, ki jim jih omogočajo etnične ekonomije različnih diaspor v večjih mestih, obstoj podjetij, ki zaposlujejo govorce njihovih jezikov, večja koncentracija ljudi, ki v novem jezikovnem okolju govorijo njihov jezik, ter večje možnosti za zaposlitev v sivi in črni ekonomiji. Manko vsega naštetega podaljša tranzicijski čas, ki ga človek potrebuje, preden se ustali oziroma najde trajnejšo rešitev za izpolnjevanje svojih eksistencialnih potreb in potrebe po socialnem življenju. Ker je azilna politika v Sloveniji, kar se tiče števila podeljenih statusov, na samem dnu Evropske unije in ker več kot polovica beguncev s statusom – kot tudi številni mladi slovenski državljani – zapusti Slovenijo, da bi si poiskali boljše delovna razmerja, se v zadnjih dvajsetih letih etnične ekonomije niso razširile. Poznamo le peščico diasporskih podjetij, ki jih vodijo priseljenci iz držav, ki

niso bile del nekdanje skupne države, kar pa ni dovolj, da bi se razvila ekonomija, ki bi za nove prebivalce te države ponujala priložnost na trgu delovne sile. Zavod za zaposlovanje RS je februarja 2017 objavil program usposabljanja na delovnem mestu za osebe z mednarodno zaščito, torej za begunce. Do decembra 2017 so se na program prijavile samo tri osebe. Večino brezposelnih beguncev je odvrnil podatek, da jim bo država v primeru prijave na usposabljanje odvzela bodisi denarno socialno pomoč bodisi denarno nadomestilo za zasebno nastanitev, znesek povračila stroškov za usposabljanje, dodatek za aktivnost ter izplačilo stroška za prevoz pa bi bil bistveno nižji. Ukrep ZRSZ je bil neuspešen, saj beguncev, ki so bili prijavljeni v evidenci brezposelnih oseb, ni motiviral, da bi se iz prejemnikov državne pomoči spremenili v aktivne iskalce zaposlitve (ali pa že zaposlene) na trgu dela.

Dublin in trajna ilegalnost

Dublinska uredba (DU) je sklop pravil, ki določajo, katera država članica je odgovorna za obravnavo prošnje za azil; določa, da je za obravnavo prošnje pristojna samo ena država članica, s čimer posameznikom omejuje izbiro države azila. Med državami članicami so velikanske razlike v pogojih sprejemanja prosilcev, pogojih pridobitve mednarodne zaščite in postopkih obravnave prošenj za azil. Zato želijo migranti zaprositi za azil v državah, kjer je na voljo največ socialnih transferjev in možnosti za zaposlitev, kjer je najdostopnejši zdravstveni in izobraževalni sistem, kjer že živijo njihovi svojci ali skupnosti, kjer govorijo jezik, ki ga razumejo, ipd. DU jim to onemogoča oz. jih po večini sili, da zaprosijo za azil v državi članici, kjer so vstopili v EU in kjer so jim bili odvzeti prstni odtisi. DU je tesno povezana s Schengenskim sporazumom, s katerim je bil odpravljen nadzor na notranjih mejah držav članic t. i. schengenskega območja na račun okrepljenega nadzora na evropski zunanji meji. Meja med Slovenijo in Hrvaško je zunanja schengenska meja. Večinoma bi na podlagi DU zato prosilci morali zaprositi za azil na Hrvaškem; kljub temu je Slovenija v poletju migracij sprejela in obravnavala nekaj sto prošenj za azil, četudi so prosilci očitno vstopili v Slovenijo iz Hrvaške. Za nekatere pa se je odločila, da jih bo na podlagi DU vrnila na Hrvaško. Na kakšni podlagi je bila narejena ta izbira (uporaba t. i. diskrecijske klavzule, ki jo vsebuje DU), ni jasno.

Ko posameznika ob prečkanju evropske zunanje meje ustavijo mejni nadzorni organi, mora takoj zaprositi za azil, sicer tvega, da mu bo zavrnjen vstop ali da bo celo deportiran. Ko zaprosi za azil, mu vzamejo prstne odtise, ki so nato vneseni v informacijski sistem Eurodac. V tem trenutku se prosilec dejansko odreče svoji mobilnosti v mejah EU. Počakati mora namreč, da država, kjer mu je bil odvzet prstni odtis in v kateri pogosto noče ostati, odloči o njegovi prošnji za azil. Ker so države vzdolž evropske zunanje meje obremenjene z velikim obsegom prošenj, tovrstni postopki trajajo izjemno dolgo, tudi več let. V vmesnem času je prosilec prepuščen sam sebi; zato jih veliko obupa in zanje »dublin« pomeni nenehno

odhajanje v druge države članice v iskanju zaščite, boljših življenjskih razmer in lepše prihodnosti ter vračanje v državo, kjer jim je bil vzet odtis (Kasperek, 2016: 61). Tovrstno upiranje »dublinu« s sabo poleg *push-backov* prinaša tudi neprijavljeno in nedokumentirano policijsko nasilje. Na poti so lahko prosilcem v pomoč avtonomne strukture, kjer si lahko odpočijejo, pojedjo obrok, pridobijo informacije, uredijo pot naprej.

In kaj se zgodi z ljudmi, ki jim je bila prošnja za azil dokončno zavrnjena in ne odidejo prostovoljno? Po navadi jih azilne oblasti predajo policiji, ki odredi njihovo pridržanje v Centru za tujce na Velikem Otoku pri Postojni, kjer vlada zaporniški režim. Pridržanje lahko traja do šest mesecev z možnostjo podaljšanja za dodatnih šest mesecev. Če so te osebe imele v azilnem postopku na voljo brezplačno pravno pomoč, v trenutku, ko postanejo ilegalizirani tujci, ni več tako. Zato večinoma tudi ne uporabijo pravnih sredstev zoper sicer slabo utemeljene sklepe o pridržanju, na katere se lahko pritožijo v zelo kratkem, komaj tridnevnem roku – če so pridržani v četrtek ali petek, tako rekoč nimajo možnosti, da bi si čez vikend zagotovili pravno pomoč. Praksa avtomatskega pridržanja neuspešnih prosilcev za azil je problematična in protipravna. Praviloma bi jim namreč pristojni organi morali določiti rok za prostovoljno vrnitev, vendar se to v Sloveniji sistematično ne dogaja. Pridržanje je oblika nasilja, kjer se posameznika sili, da zapusti državo. Zaradi strahu pred Postojno sicer številni neuspešni prosilci za azil še pred odreditvjo pridržanja odidejo v druge evropske države. Neuspešni prosilci za azil lahko med pridržanjem zaprosijo za t. i. milejši ukrep. Za njegovo odobritev Center za tujce od pridržanih vztrajno zahteva, da jim nekdo (garant) zagotovi sredstva za življenje in streho nad glavo. Tudi ta praksa obravnave neuspešnih prosilcev za azil je problematična, saj se tako odgovornost zanje prenaša na posameznike.

Ilegalizirani tujci lahko zaprosijo za zadrževanje. Dovoljenje za začasno zadrževanje ne daje nikakršnih pravic – oseba, ki je na prostosti in ima izkaznico, ki jo izda policija, se lahko giblje po državnem ozemlju, nima pa pravice do zaposlitve ali dela, zdravstvene oskrbe (razen nujne), praviloma ne morejo prejeti niti denarne pomoči. Zavrnitev prošnje za azil je za osebo, ki prihaja iz države tretjega sveta, prvi korak k skrajni negotovosti, ki kaj kmalu kulminira v situacijo, ko se oseba znajde v trajno ilegaliziranem položaju. Tako ni povsem res, da se povečuje število ilegalnih migracij, prej gre za to, da se zaradi birokratskih postopkov povečuje število ilegaliziranih oseb in proizvaja trajna »nezakonitost«. Vendar ljudje, ki nimajo legalnega statusa, fizično še vedno obstajajo, niso nikjer, ampak nekje in povsod. Velik del zavrnenih oseb sicer nadaljuje pot v druge države, a se število tistih, ki prebivajo v Sloveniji in pri tem nimajo nikakršnih veljavnih dokumentov, povečuje. Naše izkušnje iz Second Home kažejo, da se moč in avtonomija migracij izražata tudi prek nenehne mobilnosti zavrnenih migrantov – večkratno prečkanje mej, izpostavljanje ilegalnosti in pripravljenost na spopadanje z birokratskimi postopki so svojevrsten upor proti sodobnemu sistemu izključevanja. Migranti, ki večkrat prepotujejo relacijo jug–sever, so pravzaprav tisti, ki ustvarjajo razpoke v vse bolj

zastraženem in nadzorovanem območju Trdnjave Evrope. Svoboda in težnja po pravični razporeditvi bogastva se lahko izražata tudi skozi nenehno pojavljanje in vrnitve, ki se upirajo vsakokratnim izgonom, deportacijam in zapiranjem v centre za tujce.

Jeb*te nas pozitivno!

Namen Second Homa je bila torej v uvodu omenjena subjektivizacija migrantov, prek katere se jih opolnomoči do točke, ko so sami sposobni začenjati konflikte, prek katerih si priborijo vidnost in prisotnost v družbi, s čimer se borijo proti goli odvisnosti od naše človekoljubnosti, proti kriminalizaciji in deportacijam, ki jih organizira država, ter izključevanju, ki so ga deležni tako v širši družbi kot tudi v aktivističnih krogih. Neizpodbiten uspeh Second Homa, enega redkih tovrstnih prostorov v Evropi severno od Grčije, je, da se mu je uspelo zapisati na zemljevide, prikazane na telefonih z razbitimi zasloni. Ponosni smo, da migranti zdaj vedo, da v središču glavnega mesta provincialne države, obdane z žico, obstaja vedno odklenjen *karavanseraj*, v katerem si lahko odpočijejo in naberejo moč. Revna območja so bila vedno območja razbojnikov. Takole pravi star kitajski pregovor: »Bolje se je pregrešiti proti zakonu kakor umreti od lakote.« (Hobsbawm, 2015)

Literatura in drugi viri

- BOJADŽIJEV, MANUELA IN SANDRO MEZZADRA (2015): "Refugee Crisis" or Crisis of European Migration Policies? *FocaalBlog*, 12. november. Dostopno na: <http://www.focaalblog.com/2015/11/12/manuela-bojadzijev-and-sandro-mezzadra-refugee-crisis-or-crisis-of-european-migration-policies/> (11. december 2017).
- COLECTIVO SITUACIONES (2003): On the Researcher-Militant. *Transform*, september. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0406/colectivosituaciones/en> (10. december 2017).
- CONSOLATI, ISABELLA IN MAURIZIO RICCARDI (2017): Migrant Labour and Logistic Frenzy between Germany and Europe. *Connessioni precarie*. Dostopno na: <http://www.connessioni-precarie.org/2017/11/05/migrant-labour-and-logistic-frenzy-between-germany-and-europe/> (10. december 2017).
- DAVIS, ANGELA (2016): *Freedom is a Constant Struggle: Ferguson, Palestine, and the Foundations of a Movement*. Chicago: Haymarket Books.
- DOCKERY, WESLEY (2017): What is the Status of German Deportations to Afghanistan? *Deutsche Welle*, 12. september. Dostopno na: <http://www.dw.com/en/what-is-the-status-of-german-deportations-to-afghanistan/a-40451011> (11. december 2017).
- EUROSTAT (2017a): *Outgoing "Dublin" Requests by Receiving Country (PARTNER), Type of Request and Legal Provision*. Dostopno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/>

- products-datasets/-/MIGR_DUBRO (11. december 2017).
- EUROSTAT (2017b): *Incoming "Dublin" Requests by Submitting Country (PARTNER), Type of Request and Legal Provision*. Dostopno na: http://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/MIGR_DUBRI (11. december 2017).
- HOBBSAWM, ERIC (2015): *Razbojniki*. Ljubljana: Založba *cf.
- KASPAREK, BERND (2016): Complementing Schengen: The Dublin System and the European Border and Migration Regime. V *Migration Policy and Practice: Interventions and Solutions*, Christian Matheis in dr. (ur.), 59–78. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- KOGOVIŠEK ŠALAMON, NEŽA (2016): Humanitarni koridor: Stanje izjeme v času globalnih migracij. *Časopis za kritiko znanosti* 44(264): 61–71.
- KURNIK, ANDREJ IN BARBARA BEZNEC (2008): Rog: Struggle in the City. *Transform*. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0508/kurnikbezнец/en> (10. december 2017).
- KURNIK, ANDREJ (2011): Aktivistična raziskava, biosindikalizem in subjektiviteta migrantskih delavcev. *Časopis za kritiko znanosti* 37(238): 53–65.
- MEZZADRA, SANDRO (2014): The Right to Escape. *EphemerA* 4(3): 267–275.
- MEZZADRA, SANDRO IN BRETT NEILSON (2003): Né qui, né altrove – Migration, Detention, Desertion: A Dialogue. *Borderlands* 2(1). Dostopno na: http://www.borderlands.net.au/vol2no1_2003/mezzadra_neilson.html (11. december 2017).
- MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE (2016): *Število prosilcev za mednarodno zaščito, 2016*. Dostopno na: http://www.mnz.gov.si/mnz_z_vas/tujci_v_sloveniji/statistika/ (11. december 2017).
- MOULIER BOUTANG, YANN (2001): The Art of Flight: Stany Grelet's Interview with Yann Moulrier Boutang. *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture, and Society* 13(3–4): 227–235.
- NEGRI, ANTONIO IN MICHAEL HARDT (2017): *Assembly*. New York: Oxford University Press.
- PALLIDA, SALVATORE (2011): A Review of the Principal European Countries. V *Racial Criminalization of Migrants in the 21st Century*, S. Pallida (ur.), 23–30. Farnham: Ashgate.
- PROTIRASISTIČNA FRONTA BREZ MEJA (2015): *#Dobova // 27. 12. 2015*, 30. december. Dostopno na: www.facebook.com/FrontaBrezMeja/posts/1034468106625534 (10. december 2017).
- PROTIRASISTIČNA FRONTA BREZ MEJA (2016): *Begunci, dobrodošli na Kotnikovi!* Dostopno na: www.facebook.com/events/1031230850251353/ (10. december 2017).
- SCHUMACHER, ELIZABETH (2017): German Pilots Refuse to Carry Out Deportations. *Deutsche Welle*, 7. december. Dostopno na: <http://www.dw.com/en/german-pilots-refuse-to-carry-out-deportations/a-41638832> (11. december 2017).
- SVET ZA VSAKOGAR (2009): Izjava prosilcev in prosilk za azil v RS, nastanjenih v Azilnem domu na Viču v Ljubljani, ki so se skupaj z aktivisti in aktivistkami Socialnega centra

- Rog povezali v gibanje »Svet za vsakogar«. *Časopis za kritiko znanosti* 37(238): 169–172.
- TAMŠE, DANIJELA (2011): Koncept (in) identitete (delavca) in postajanje v gibanju. *Časopis za kritiko znanosti* 39(244): 81–88.
- WALSH, ALISTAIR (2017): German Deportations to Afghanistan to Restart Next Week: Reports. *Deutsche Welle*, 22. junij. Dostopno na: <http://www.dw.com/en/german-deportations-to-afghanistan-to-restart-next-week-reports/a-39358343> (11. december 2017).
- WILDCAT (2016): Migration, Refugees and Labour. *Wildcat* 99. Dostopno na: https://www.wildcat-www.de/en/wildcat/99/e_w99_migration.html (10. december 2017).